

A gyámügy szociális vonatkozásai

A gyámhatóságok szociális feladatai

ELŐADTA KÁDÁR L. LEVENTE

A gyámhatóságok szociális feladatait tárgyalva, csak néhány gondolatról szólhatok. Nemcsak a rendelkezésemre álló rövid idő miatt, hanem azért is, mert előadásom során nem a tételes jogot kell ismertetnem, hanem azokra a főszempontokra kell rámutatnom, melyeknek a gyámhatósági eljárásban érvényesülniök kell.

Minden előadásban először is a tárgyat kell pontosan meghatározni.

Mi a „szociális feladat”? Vegyük mit jelent ebben a kérdésben a szociális jelző?

Ha a szociális fogalmat a legtágabb értelemben vesszük, akkor szociális mindaz, ami az emberi szocietásra, az emberi társadalomra vonatkozik.

Ily értelmezésben a „szociális” szó fogalmi körébe tartozik a nyelvészettől kezdve, a vallásig, az illetőtől kezdve egész a büntetőjogig minden, ami az emberi szocietással, annak különböző kategóriáival, az állammal, a nemzettel, a néppel stb. kapcsolatos. Ilyen szélesen azonban nem foghatom fel témámat, mert ebben az esetben a szorosan vett témaköröm ismertetésére időm sem maradna.

Vonatkoztassuk tehát a „szociális” kifejezését a szociálpolitikára, ahol a „szociális” szó a politika jelzője. A szociálpolitika, a gyengébb társadalmi osztályok, illetve gyengébb társadalmi osztályok tagjainak védelme a gazdasági élet harcaiban. Ha ezt a nem egészen szabatos szűkebb meghatározást vesszük kiindulási pontul, akkor témám egy rövid előadás keretébe szorítható.

Mi az árvaszéki eljárás alapgondolata? Kettős, tudniillik egyrészt védelmezi az egyént, másrészt az egyén védelmén keresztül esetleg a konkrét egyéni érdekek ellenére is a közérdeket. Igaz ugyan, hogy gyámügyi törvényünk (1877: XX. törvénycikk) főként az első feladatot emeli ki.

A mai társadalmi berendezkedés mellett a társadalom tagjainak megélhetését vagy munkájuk, amivel a termelésben részt vesznek, vagy vagyonuk és ebből eredő járadékuk biztosítja. Ez általános gazdasági tétel és szabály. Ha az ember munkaképes, vagy pedig vagyona van és normális, akkor megtalálja elhelyezkedését a gazdasági és társadalmi rendben. Ilyenkor nem kell a közösséget, a szociális együvé tartozást igénybevennie, hogy a mindennapi kenyerét biztosítsa. Vannak azonban bizonyos egyének, akiknél a megélhetésnek, a mai társadalmi rendbe való bekapcsolódásnak ezek az előfeltételei nem állanak fenn.

Most nem terjeszkedem ki a termelési rendbe mutató nehézségekre, csupán arra mutatok rá, hogy vannak egyes személyek, akik koruknál, testi vagy szellemi adottságuknál fogva életüket megfelelően irányítani és az annak fenntartásához szükséges gazdasági funkciókat ellátni nem tudják.

Elsősorban azokra gondolok, akik jogi értelemben cselekvési képességgel nem rendelkeznek és így nem alkalmasak arra, hogy mint önálló egyedek a társadalomban részt vegyenek.

Ezek elsősorban a kiskorúak, a társadalom mai berendezkedése mellett a cselekvő képességgel egyáltalán nem vagy csak korlátozottan rendelkezők.

Ha szülők nincsenek, vagy ha vannak, de társadalomellenesen viselkednek, akkor közbe kell lépni. Ez a közbelépés az árvaszéknek egyik szociális feladata.

A másik feladata közbelépés akkor, ha nagykorú egyének egyéni adottságuk (elmegyengeség, süketnémaság) következtében, társadalomellenes magatartásuk (tékozlás) vagy fizikai akadályoztatásuk (letartóztatás, távollét) miatt sem vagyoniuk felett rendelkezni, sem a gazdasági rendbe beilleszkedni nem tudnak.

Ezek a jelenségek az emberi életben olyannyira gyakoriak, hogy jogi szabályozásukról gondoskodott a törvényhozás, s e célból minden állam megfelelő hatóságot szervezett.

A nyugateurópai államokban e hatóság feladatait a gyámbíróságok látják el. Ne gondoljuk azonban, hogy a gyámbíróságok az összes gyámügyi feladatokat meg tudják oldani. Ha a nyugateurópai gyámbíróságok működését figyelemmel kísérjük, megállapíthatjuk, hogy a gyámbíróságon kívül mindenütt egy párhuzamos közigazgatási szervezetet kellett kiépíteni, hogy azok a gyámbíróságok által hozott jogi határozatokat végrehajtsák, illetőleg elvégezzék azokat a közigazgatási aktusokat, amelyek tulajdonképpen nem bírói természetűek. Nem mondom, hogy nem volna ideális, ha a gyámügyi feladatok ellátására Magyarországon is bírói szervezetet állítanának fel, illetőleg, ha a gyámhatóságok bírói feladatait a maguk teljességében a kir. bíróságokra ruháznák át. Ez azonban a mai gazdasági és pénzügyi viszonyok között nem lehetséges, mivel államháztartásunk az ennek következtében előálló pénzügyi terheket viselni nem tudná.

Érdekes tanulsággal szolgál a kir. bíróságoknak mint a fiatalkorúak bíróságának működése a gyámüggyel legszorosabb kapcsolatban álló igazságügyi gyermekvédelemmel. A fiatalkorúak bíróságára és az igazságügyi gyermekvédelemre vonatkozó tételes jogszabályaink a legtökéletesebbek, Európaszerte mintául szolgálnak: azonban más a jogszabály és más a végrehajtás. Aki kint él az életben, látja, hogy a legtökéletesebb jogszabályok is mily csekély értékűek akkor, ha végrehajtásukhoz nincs meg a megfelelő közigazgatási szervezet és kiegészítő tevékenysége. Ha a fiatalkorúak bíráival beszélünk, mindig azt hangoztatják, hogy a fiatalkorúak bíróságát vagy pártfogói tisztviselői karral, vagy a társadalom megszervezésével, vagy pedig gyermekvédelmi hivatalokkal kell kiegészíteni. Egész gyökeres megoldás – szerintük – a családi (status) bíróságok felállítása lenne, ahol házassági, törvényességi, gyámügyi és fiatalkorúakat érdeklő bűnügyi hatáskör egyesülne. Hiába koncentrálnánk az egész gyámügyi hatáskör a bírói hatáskörhöz, újra egy parallel közigazgatási hatóságot kellene felállítani akár a fiatalkorúak bíráinak vezetése alatt, akár ezektől függetlenül.

Az 1877: XX. törvénycikk a magyar gyámhatósági szervezetet eléggé szerencsétlenül alkotta meg.

Eltekintve attól, hogy a bírói természetű határozatok meghozatalát nem mindig elvi alapon osztotta meg a kir. bíróságok és az árvaszékek között, jogorvoslati rendszere nehézkes és gyakorlatiatlan. Végeredményben a gyámügyi szervezetünk egyesíti a bírói eljárás hátrányait a közigazgatási szervezet hibáival, anélkül, hogy azok előnyével rendelkezne. A gyámhatóságok bírói funkciókat gyakorolnak, határoznak a családjog legnehe-

zebb kérdéseiben, jogokat döntenek el, de nincs meg az a függetlenségük, ami a bírói határozathozatalhoz kellene.

Nincs meg sok esetben a szükséges előképzettségük sem. Utalok itt a megyei városok ülnökei abszolút elégtelen képesítésére. A közigazgatási hatóság előnye lenne az azonnali intézkedés és a gyors végrehajtás, de hogyan állunk e tekintetben akkor, amikor a gyámügyi határozatok végrehajtásáról van szó? Gyámhatóságaink majdnem ugyanazzal a nehézséggel találkoznak, mint találkozik az a bíró, aki határozatát megkereséssel, más szervek igénybevételével kénytelen elintézni. A megalkotandó gyámügyi szervezetben a bírói és közigazgatási szervezetnek nem a hátrányos, hanem az előnyös oldalait kell egyeztetnünk, meg kell adnunk a lehetőséget a gyors és közvetlen beavatkozásra, mert kétségtelen, ha magasabb képesítésű gyámhatóságok lesznek, ha bírói függetlenek lesznek a helyi behatásoktól, bizonyos közigazgatási szervekkel, közegekkel, stb. közvetlenül rendelkezhetnek: másképp fog festeni a gyámügy intézése.

A gyámhatóságok tevékenysége, mint említettem, kétirányú. Az egyének, gyámoltak, gondnokoltak érdekében határozatokat hoz, amikor a cselekvőképtelen vagy korlátoltan cselekvőképes akarátát pótolja, kiegészíti, jóváhagyja. Ugyancsak az egyének érdekében van az ellenőrző tevékenysége, amellyel a gyámoltak és gondnokoltak érdekeit, a gyám és gondnok működésének irányításával és ellenőrzésével gyakorolja.

Az 1877: XX. te. 263. §-a szerint a gyámhatóságnak legfőbb feladata a gyámoltak és gondnokoltak anyagi és szellemi érdekeinek előmozdítása.

A kiskorúak, gyámoltak és gondnokoltak egyéni érdekeinek védelmével egyenrangú feladata a társadalomban a szocietász szempontjának érvényesítése.

A kiskorúnak erkölcsös, hazafias, a társadalmi viszonyokba beilleszkedni képes emberré nevelése a köz szempontjainak érvényesítését kívánja.

Végeredményben a gyámhatóságok a kiskorúak, gyámoltak és gondnokoltak egyéni érdekeinek előmozdításával közvetve a társadalmi érdekeket is biztosítják. Bár 1877: XX. törvénycikk úgyszólván mindig a védett személy egyéni érdekéből indul ki, addig a közérdek védelme csillan meg, habár kezdetlegesen is az 1885: VI. te. 4. §-ában, amikor a gondnokság alá helyezést az illetékes gyámhatóság utasítása alapján az árvaszéki ügyész is kérheti, amikor a tékozlónak teljes elszegényedésétől és ennél fogva attól lehet tartani, hogy az illetékes község a fenntartás által való megterhelhet esnek leendő kitéve.

A szociálisan gondolkozó gyámhatóság abba a helyzetbe is kerülhet, hogy az egyéni érdekek és szociális szempontok között kell döntenie. Noha legtöbbször ez az érdekellentét látszólagos, mégis előfordulhat, hogy pl. a gyámolt üzemének alkalmazottai illetményeiknek szociális szellemben való rendezését kérik. Az 1877: XX. törvénycikk szelleme inkább a közvetlen anyagi érdeket tolja előtérbe, holott az alkalmazottak munkájának megfelelő díjazása nyilván emelni fogja az üzem rentabilitását és így közvetve a gyámolt érdekében is álló.

Az új gyámügyi reform, amely a szociális feladatok megoldását nagyobb mértékben fogja a gyámhatóságra bízni, nagyobb cselekvési lehetőségeket, korlátlanabb intézkedési módokat fog azok számára biztosítani.